

Marek ŚMIGASIEWICZ

UWARUNKOWANIA GEOPOLITYCZNE PAŃSTW NIEUZNAWANYCH – CASUS TURECKIEJ REPUBLIKI CYPRU PÓLNOCNego

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest analiza uwarunkowań geopolitycznych specyficznego rodzaju jednostek geopolitycznych, jakim są tzw. państwa nieuznawane (zwane też quasi-państwami). W literaturze mianem tym określa się jednostki geopolityczne, które same uważają się za państwo, podczas gdy inne państwa odmawiają uznania ich statusu. Analiza została przeprowadzona w oparciu o casus Cypru Północnego - terytorium, które w praktyce funkcjonuje nieprzerwanie od ponad 30 lat. Ocenie poddano potencjał demograficzny, ekonomiczny i militarny jednostki, konfrontując go zarazem z potencjałem państwa macierzystego tj. Republiki Cypryjskiej. Szczególną uwagę poświęcono również stosunkom quasi-państwa z Turcją odgrywającą rolę swego rodzaju protektora.

Słowa kluczowe: państwa nieuznawane, geopolityka, Turecka Republika Cypru Północnego, Cypr Północny.

Wstęp

Jednostki określane mianem państw nieuznawanych rzadko stają się przedmiotem zainteresowania geopolityki. Koncentruje się ona bowiem z reguły na wielkich graczach międzynarodowych i długookresowej perspektywie czasowej, podczas gdy okres istnienia takich organizmów jest stosunkowo krótki, a potencjał i znaczenie na arenie międzynarodowej niewielkie. Nie może zatem dziwić, że państwa nieuznawane – jeżeli w ogóle stanowią obiekt refleksji geopolitycznej – to nie jako samodzielne podmioty, lecz jako element gry potęg. Rozumienie geopolityki jako „połączenia czynników geograficznych i politycznych decydujących o stanie państwa lub regionu”¹ pozwala jednak poddać tego rodzaju jednostki „samodzielnej” analizie, co – ze względu na specyfikę przedmiotu badań – może stanowić niewątpliwe wyzwanie intelektualne.

¹ Definicja przedstawiona przez Z. Brzezińskiego – por. Z. Lach, J. Skrzyp, *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007, s. 12.

Państwa nieuznawane – zagadnienia terminologiczne

Nie ulega wątpliwości, że tzw. państwa nieuznawane² stanowią szczególną formę jednostek geopolitycznych. Ich specyfika – zauważalna już w samym terminie – wiąże się z brakiem formalnego uznania ich państwowości przez inne państwa, mimo posiadania trzech elementów państwowości tj. terytorium, ludności i władzy. Jakkolwiek w literaturze przedmiotu nie brak głosów, iż uznanie nie jest koniecznym warunkiem istnienia państwa, to w praktyce legitymizuje podmiot jako równoprawnego uczestnika stosunków międzynarodowych. Nie ulega wątpliwości, że brak takiego aktu niekorzystnie wpływa na status prawnomiędzynarodowy jednostki, znacznie ograniczając jej możliwości działania na arenie międzynarodowej, zarówno ono w wymiarze politycznym czy militarnym, jak i ekonomicznym.

Niezależnie od terminu stosowanego na określenie tego rodzaju jednostek geopolitycznych, brak uznania międzynarodowego pozostaje kluczowym elementem większości definicji i najważniejszą własnością quasi-państwa. W jednej z najprostszych definicji mianem tym określono każdą jednostkę geopolityczną, która uważa się za państwo, podczas gdy inne państwa (lub znacząca ich większość) takiego uznania odmawiają³. Tak szerokie rozumienie może budzić pewne wątpliwości, ponieważ pozwala zaliczyć do tego grona również twory marketingowe czy propagandowe jak np. Seborga, Sealand czy Christiania, a nawet struktury przestępcze. Ponadto, w praktyce podejście takie stawia na równi jednostki takie jak Kosowo – oficjalnie uznane przez ponad 100 państw – i Naddniestrze, które dotąd nie zostało uznane przez nikogo.

Bardziej adekwatna wydaje się zatem definicja sformułowana przez M. Kosienkowskiego – autora pracy poświęconej jednemu z takich bytów (Naddniestrzańskiej Republice Mołdawskiej)⁴. Używając pojęcia quasi-państwa, określił on tym mianem jednostki geopolityczne charakteryzujące się jednocześnie trzema cechami⁵:

² M. Sobczyński w swojej klasycznej pracy poświęconej problematyce państw i terytoriów posługuje się zbliżonym pojęciem „państw nieuznanych” – M. Sobczyński, *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń 2006, s. 219. Oprócz tego w literaturze przedmiotu spotkać można również takie terminy jak: quasi-państwo, pseudopaństwo, parapaństwo, państwo *de facto*, państwo *de facto* niepodległe, państwo samozwańcze, jednostka podobna do państwa (*statelike entity*). Niektóre z tych pojęć wykorzystywane są zresztą niekiedy w zupełnie innym znaczeniu, czego przykładem jest quasi-państwo traktowane przez R. Jacksona jako synonim terminu „państwo upadłe”. Szerzej na temat terminologii – M. Kosienkowski, *Quasi-państwo w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki międzynarodowe - International Relations”, nr 3-4 (t. 38), 2008, s. 151. W dalszej części artykułu pojęcia te będą stosowane zamiennie.

³ Tamże, s. 220. Bardziej rozbudowane definicje – również wyraźnie kładące nacisk na czynnik braku uznania międzynarodowego – przedstawili operujący pojęciem pseudopaństwa V. Kolossov i J. McLouglin oraz posługujący się terminem „państwa w państwie” I. Spears – szerzej M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, s. 152-153.

⁴ M. Kosienkowski, *Naddniestrzańska Republika Mołdawska: determinanty przetrwania*, Toruń 2010. M. Kosienkowski jest również autorem artykułów poświęconych teoretycznym aspektom istnienia państw nieuznawanych – tenże, *Quasi-państwo w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki międzynarodowe – International Relations”, nr 3-4, 2008 oraz *Pojęcie i determinanty stabilności quasi-państwa*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, rok 6 (2008).

⁵ Szerzej M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit., s. 154-156.

- ⇒ suwerennością w wymiarze materialnym;
- ⇒ brakiem suwerenności w wymiarze formalnym;
- ⇒ faktycznym realizowaniem (przynajmniej w ograniczonym zakresie) podstawowych funkcji państwa.

Suwerenność materialna oznacza faktyczne sprawowanie wyłącznej, pełnej i samodzielnej władzy na swym terytorium przy zachowaniu faktycznej niezależności od innych państw i podmiotów w stosunkach międzynarodowych. Eliminuje to jednostki niekiedy klasyfikowane jako quasi-państwa, lecz które nie sprawują efektywnej kontroli nad swoim terytorium. Brak suwerenności formalnej oznacza natomiast, iż w świetle prawa międzynarodowego jednostka stanowi integralną część jakiegoś państwa – czego jednak nie uznaje⁶. Trzecim elementem jest wymóg realizowania podstawowych funkcji państwa, co rodzi pytanie o zakres tego pojęcia. Abstrahując od ideologicznych dyskusji na temat skali zaangażowania państwa w gospodarce i życiu społecznym, racjonalne wydaje się przyjęcie założenia, że winno ono obejmować przynajmniej zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego kraju, sprawowanie wymiaru sprawiedliwości oraz dbałość o kluczową infrastrukturę komunikacyjną.

Szerszy katalog wyznaczników państwowości jednostki przedstawia E. Mazur-Cieślik. Analizując quasi-państwa na obszarze byłego ZSRS bierze ona pod uwagę następujące czynniki:

- posiadanie zdolności traktatowej (*ius tractatum*) w ograniczonym zakresie;
- posiadanie skutecznego aparatu władzy (rząd, parlament, sądownictwo, policja);
- samodzielność ekonomiczną;
- potrzebę i możliwość rozwijania edukacji i kultury narodowej;
- jednoznaczne poparcie większości ludności dla secesji;
- zapewnienie (przynajmniej częściowej) opieki socjalnej;
- skuteczną ochronę granic;
- istnienie między separatystyczną prowincją a centrum niedającego się wyeliminować powodu secesji;
- przestrzeganie praw człowieka i zasad demokracji⁷.

Odrębną sprawą jest skala uznania międzynarodowego jednostki. W praktyce możliwe są trzy warianty reakcji społeczności międzynarodowej na powstanie nowego państwa⁸:

- ⇒ wszystkie państwa uznają nową jednostkę,
- ⇒ wszystkie państwa odmawiają jej uznania,

⁶ Konsekwencją warunku posiadania suwerenności materialnej i braku suwerenności formalnej jest wyeliminowanie z grona państw nieuznanych Palestyny oraz Sahary Zachodniej. Podmioty te nie sprawują efektywnej kontroli nad terytorium uważanym za własne, natomiast cieszą się więcej niż jednostkowym uznaniem międzynarodowym. W takim rozumieniu pojęcie quasi-państw nie obejmuje również terytoriów autonomicznych bądź wchodzących w skład państw federalnych (przyp. aut.).

⁷ Spośród czterech quasi-państw najwięcej cech świadczących o własnej państwowości autorka przyznała Abchazji i prężniejszemu Górskiemu Karabachowi. W mocno ograniczonym stopniu można natomiast mówić o uzasadnieniu dla odrębnej państwowości Osetii Płd. i Nadnadrza. – E. Mazur-Cieślik, *Casus Tajwanu jako inspiracja metodyczna dla rozwiązania niektórych konfliktów narodowościowych na terytorium byłego ZSRR*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 25, 2013, s. 63.

⁸ M. Sobczyński, *Państwa i terytoria...*, op. cit., s. 220.

⇒ część państw uznaje a część odmawia uznania.

O ile pierwsze dwie sytuacje są czytelne, o tyle ostatnia rodzi wątpliwości, jak szeroka winna być skala uznania by status jednostki nie był kwestionowany. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na tak skrajne przypadki jak Kosowo (które zyskało uznanie ponad 100 państw) i Naddniestrze (nieuznane przez żadne państwo z wyjątkiem dwóch jednostek o statusie analogicznym jak swój). Jednoznaczne rozstrzygnięcie tego problemu wydaje się trudne, chociaż symbolicznym (co nie znaczy, że wolnym od wad) wyznacznikiem może być członkostwo w Organizacji Narodów Zjednoczonych lub strukturach międzynarodowych o przynajmniej ponadregionalnym zasięgu.

Niezależnie od braku uznania jako swoistego atrybutu quasi-państw, warto zwrócić uwagę na inne aspekty ich istnienia. Definicje sformułowane przez dwóch badaczy problematyki (S. Pegg i P. Kostø) wskazują na konieczność efektywnego funkcjonowania takich jednostek przez pewien okres⁹. Warunek taki eliminuje z tego grona np. Republikę Krymu istniejącą zaledwie przez kilka dni od ogłoszenia secesji z Ukrainy. S. Pegg zwraca również uwagę na konieczność istnienia zorganizowanego przywództwa politycznego, które doszło do władzy przynajmniej w pewnej mierze dzięki własnym możliwościom i cieszy się poparciem ludności. O ile czynniki trwałości, organizacji i mobilizacji społecznej nie budzą większych wątpliwości, o tyle dyskusyjne może być warunek teleologiczny przyznający miano państwa *de facto* jedynie podmiotom, które dążą do uzyskania uznania międzynarodowego¹⁰. W praktyce wydaje jednak, że celem takiej jednostki wcale nie musi być uzyskanie uznania międzynarodowego, a może ona dążyć do przyłączenia się do innego państwa, wzmocnienia swojej pozycji w państwie, którego formalnie są częścią lub przejęcia wręcz w nim władzy, a nawet do zachowania status quo¹¹.

Bardzo istotnym zagadnieniem teoretycznym jest pytanie o konsekwencje nieposiadania przez analizowane jednostki któregoś z trzech głównych atrybutów państwowości (terytorium, ludności lub władzy). Wydaje się bowiem, że w przypadku państw cieszących się uznaniem, utrata władzy bądź terytorium – o ile ma charakter tymczasowy – nie powoduje utraty statusu państwowego¹². Skoro bowiem rząd emigracyjny lub władza niekontrolująca swojego terytorium nadal cieszy się uznaniem na arenie międzynarodowej, nie ma większych wątpliwości co do istnienia podmiotu. Inna sytuacja ma miejsce w przypadku państw

⁹ Autor pierwszej spójnej koncepcji państwa nieuznawanego Scott Pegg oraz Pal Kostø zawarli w sformułowanych przez siebie definicjach wymóg co najmniej dwuletniego istnienia jednostki, by można było ją uznać za państwo *de facto* – M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit., s. 152 i 154.

¹⁰ M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit., s. 151-154. Mimo, iż S. Pegg odszedł od wskazywania dążenia do uznania jako warunku *sine qua non* określenia jednostki mianem państwa *de facto*, niektórzy odwołujący się doń autorzy nadal zwracają uwagę na ten aspekt – por. J. van Essen, *De Facto Regimes in International Law*, „Merkourios - International and European Security Law”, Volume 28/Issue 74, 2012, s. 33.

¹¹ Uwagę na możliwość formułowania przez jednostkę geopolityczną innych celów (co przecież jest wyznacznikiem suwerenności) zwraca M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit., s. 160.

¹² W przypadku państw uznanych przyjmuje się, że dopuszczalny jest zarówno tymczasowy brak terytorium (np. rządy emigracyjne państw okupowanych przez III Rzeszę podczas II wojny światowej), jak i brak władzy (casus tzw. państw upadłych).

samozwańczych, bowiem zastosowanie kryteriów odwołujących się do istnienia zorganizowanej władzy, sprawowania kontroli nad własnym terytorium czy poparcia ludności – wobec braku zewnętrznej legitymizacji – powoduje faktyczną utratę składników decydujących o odrębności od państwa macierzystego.

Trudno natomiast zgodzić się poglądem wyrażonym przez M. Kosienkowskiego, jakoby podporządkowanie władzy zewnętrznej stanowiło dla państwa nieuznawanego stan dyskwalifikujący¹³. Analizując przypadki jednostek geopolitycznych, w stosunku do których taki status nie budzi większych wątpliwości (np. Naddniestrze, Abchazja, Osetia Płd., Górski Karabach, Cypr Płn.) trudno bowiem uznać, że są one w pełni niezależne od państw „patronackich” (w literaturze występuje również określenie „pobratymczych”). Przedmiotem dyskusji może być zatem nie tyle samo istnienie zależności, co jej stopień¹⁴. Warto zarazem zauważyć, że jednym z najczęściej deklarowanych powodów odmowy uznania jednostki za państwo jest przekonanie, iż charakter więzi jej z innym państwem nie daje się pogodzić ze statusem państwa suwerennego¹⁵.

Mimo cech wspólnych, quasi-państwa nie stanowią jednorodnej grupy. M. Sobczyński dokonał podziału istniejących jednostek wyróżniając następujące kategorie¹⁶:

- państwa efektywnie istniejące o jednostkowym uznaniu międzynarodowym (Cypr Północny i Górski Karabach),
- efektywnie istniejące jednostki pozbawione uznania międzynarodowego (Abchazja, Naddniestrze, Osetia Płd., Puntland, Somalia Południowo-Zachodnią i Somaliland),
- strony wojujące (państwa powstańcze – m.in. Czeczenia),
- proklamacje o charakterze propagandowych aktów politycznych,
- autonomiczne jednostki quasi-suwerenne (m.in. Kosowo),
- proklamacje o charakterze komercyjno-propagandowym.

Cypr Północny jako państwo *de facto*

Cypr jest niewielką wyspą położoną we wschodniej części Morza Śródziemnego, w odległości ok. 70 km na południe od wybrzeży Turcji, przeszło 100 km na zachód od wybrzeży Syrii oraz ponad 260 km na wschód od najbardziej na wschód wysuniętej części Grecji (wyspa Strongyli w archipelagu Dodekanezu)¹⁷. Jej powierzchnia przekracza 9,2 tys. km².

¹³ M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit. s. 157.

¹⁴ Dla S. Pega dla oceny stopnia uzależnienia kluczowe znaczenie ma poparcie społeczne i rodzime pochodzenie władzy. – Tamże, s. 158.

¹⁵ Drugim powodem odmowy jest stanowisko, że jednostka ubiegająca się o uznanie stanowi integralną część terytorium innego państwa (zwłaszcza kwestionującego jej państwowość) – M. Sobczyński, *Państwa i terytoria...*, op. cit., s. 220.

¹⁶ M. Sobczyński, *Państwa i terytoria...*, op. cit., s. 474-481. Kwalifikacja jednostek do poszczególnych kategorii została dokonana wg stanu na 1.06.2005 r. Obecnie Abchazję i Osetię Płd. należałoby zaliczyć do grona państw o jednostkowym uznaniu międzynarodowym. Kosowo sklasyfikowane jako autonomiczna jednostka quasi-suwerenna należałoby uznać za „pełnowartościowe” państwo [przyp. aut].

¹⁷ Od Rodos (głównej wyspy Dodekanezu) Cypr dzieli ok. 400 km, natomiast od wybrzeży Afryki

Ryc. 1. Położenie Cypru

Źródło: <https://maps.google.com/>, 29.06.2014

Samozwańcze państwo Tureckich Cypryjczyków¹⁸ zajmuje 3355 km² na północy wyspy. Jest ono jednostką geopolityczną o stosunkowo długim – jak na tego rodzaju podmioty – okresie istnienia. Niezależnie od wewnętrznych przeobrażeń ustrojowych już od 40 lat stanowi ona trwały element geopolitycznej mapy tego wschodniej części basenu Morza Śródziemnego.

U źródeł powstania Cypru Północnego leży – co jest charakterystyczne dla quasi-państw – konflikt wewnętrzny w państwie macierzystym między społecznością dominującą (w tym przypadku Grecy Cypryjczycy) a mniejszościową grupą etniczną (Tureccy Cypryjczycy). Ludność pochodzenia tureckiego pojawiła się na Cyprze dopiero po osmańskim podboju wyspy w 1571 roku¹⁹. Mimo stopniowego napływu osadników z różnych części imperium, przez wiele stuleci stosunki między dominującymi na tym obszarze Grekami, a Turkami pozostawały poprawne.

(Egipt) ponad 350 km – obliczenia własne za pomocą <http://www.daftlogic.com/projects-google-maps-distance-calculator.htm>, 20.06.2014.

¹⁸ Określenia: „Tureccy (Grecy) Cypryjczycy” zostały wprowadzone do polskiej literatury naukowej przed kilku laty – przez zespół projektu „Cypr: dzieje, kultura, literatura” – zastępując dotychczasowe „Turcy/Grecy Cypryjscy” – P. Osiewicz, *Konflikt cypryjski*, Warszawa 2013, s. 10. W niniejszym tekście ze względów stylistycznych używam ich zamiennie.

¹⁹ Osmanowie odbili wyspę z rąk Wenecjan. Wcześniej, na przestrzeni wieków, Cypr pozostawał w orbicie wpływów (lub bezpośrednio pod panowaniem) Fenicji, Asyrii, Egiptu, Persji, Aten, imperium Aleksandra Macedońskiego, Rzymu, Bizancjum (niektóre z tych państw sprawowały władztwo nad Cyprzem kilkakrotnie). W czasie III krucjaty wyspa opanowana przez Ryszarda Lwie Serce została następnie sprzedana byłemu królowi Jerozolimy Guyowi de Lusignan, który założył na niej własną dynastię. – A. Adamczyk, *Cypr. Dzieje polityczne*, Warszawa 2002, s. 21-27.

Ryc. 2. Jednostki geopolityczne funkcjonujące na Cyprze

Mapa zawiera nazwy w dwóch językach (greckim i tureckim). Skrót G.K.R.Y. (tur. *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi*) oznacza Grecką Administrację Cypru Południowego. Źródło: <http://www.turkiye-rehberi.net/harita/kuzey-k%C4%B1br%C4%B1s/kuzey%20k%C4%B1br%C4%B1s%20haritasi.jpg>, 29.06.2014

Zaostrzenie sytuacji przyniósł dopiero powstanie wyzwolénice, którego efektem było utworzenie w 1829 r. niepodległego państwa greckiego. Do walk doszło również na Cyprze, co pociągnęło za sobą represje władz osmańskich wobec tamtejszych Greków. Nie doprowadziły one jednak do eliminacji aspiracji tej społeczności do połączenia się z niepodległą Grecją. Zmiana układu sił nastąpiła w 1878 roku, gdy wyspa została przekazana w dzierżawę Wielkiej Brytanii. Na stosunki między dwoma głównymi społecznościami na Cyprze w coraz większym stopniu zaczęły wpływać napięcia między Grecją a Portą, a obawy obu grup przed dominacją drugiej strony były umiejętnie wykorzystywane przez administrację brytyjską²⁰.

Dalszą eskalację napięcia między obiema społecznościami na wyspie przyniosły lata 50-te XX wieku. Było to spowodowane rosnącym poparciem ludności greckojęzycznej dla tzw. *enosis*, czyli połączenia się z Grecją, co budziło zaniepokojenie wśród Tureckich Cypryjczyków oraz brytyjskiej administracji kolonialnej. Turcy podobnych aspiracji nie przejawiali²¹, co zapewniało im większą przychylność Brytyjczyków. Pozwoliło im ono na zdobycie silniejszej (niż wynikałoby to z proporcji demograficznych) pozycji w niepodległym od 1960 roku państwie cypryjskim²².

²⁰ Społeczność grecka żywiła obawy przed powrotem władzy osmańskiej, natomiast Turcy – przyłączenia do Grecji. Szerzej na temat kształtowania się stosunków między obiema grupami etnicznymi – P. Osiewicz, *Konflikt...*, op. cit., s. 15-23.

²¹ Ówczesne postulaty społeczności tureckiej obejmowały podział wyspy (*taksim*) między Grecją a Turcją [przyp. aut.].

²² Mimo, że w 1960 roku Tureccy Cypryjczycy stanowili jedynie 18% ludności (Grecy- 80%), zagwarantowano im stanowisko wiceprezydenta dysponującego prawem weta w takim samym

Uzyskanie niepodległości przez Cypr nie zakończyło antagonizmu między ludnością grecko- i tureckojęzyczną. Rozwiązania przyjęte pod auspicjami państw gwarantów (Grecji, Turcji i Wielkiej Brytanii, która zachowała dwie bazy wojskowe na Cyprze) nie satysfakcjonowały greckiej większości. Podejmowane przez nią próby rewizji postanowień konstytucji, a także niemalejąca popularność idei *enosis*, budziły z kolei obawy społeczności tureckojęzycznej. Przejawem rosnącego napięcia były starcia zbrojne między Grekami a Turkami w latach 1963 i 1967. Punktem kulminacyjnym stał się zamach stanu w lipcu 1974 roku przeprowadzony przy zakulisowym wsparciu rządzącej wówczas w Atenach junty wojskowej, w wyniku którego obalony został prezydent Makarios – jeden z ojców niepodległego państwa cypryjskiego. Przejęcie władzy przez antytureckich radykałów deklarujących wcześniej swoje poparcie dla *enosis* stało się bezpośrednim powodem zbrojnej interwencji Ankary. Konsekwencją operacji uzasadnianej koniecznością ochrony mniejszości tureckiej było zajęcie północnej części wyspy obejmującej ponad 1/3 jej powierzchni²³. Na obszarze tym w lutym 1975 roku proklamowane zostało Federalne Państwo Tureckie Republiki Cypryjskiej. Już sama nazwa jednostki wskazywała na kierunek aspiracji turkojęzycznej społeczności, która mając za sobą bezpośrednie wsparcie Ankary dążyła do przekształcenia Cypru w federację z silną pozycją obu jej części składowych i mocno okrojonymi kompetencjami władz centralnych. Podkreślić jednak należy, iż krok ten nie oznaczał ogłoszenia niepodległości, ani też nie spowodował podjęcia starań o uzyskanie uznania na arenie międzynarodowej.

Obok wzrostu napięcia w stosunkach Grecji z Turcją oraz upadku junty wojskowej w Atenach, do czego przyczyniło się fiasko idei *enosis*, warto również zwrócić uwagę, że wydarzenia z 1974 roku na Cyprze miały również szersze konsekwencje międzynarodowe. Rozczarowanie postawą Stanów Zjednoczonych i sojuszników z NATO stało się jednym z powodów kilkuletniego wycofania się Grecji ze struktur wojskowych Paktu Północnoatlantyckiego. Z drugiej strony wprowadzenie przez Kongres USA embarga na dostawy sprzętu wojskowego do Turcji doprowadziło do przejęcia przez Ankarę kilkudziesięciu obiektów militarnych na jej terytorium użytkowanych przez armię amerykańską²⁴.

Podejmowane w kolejnych latach próby porozumienia nie przyniosły efektu. Dążenia Tureckich Cypryjczyków do wzmocnienia swojej pozycji w negocjacjach doprowadziły do proklamowania w listopadzie 1983 roku odrębnego państwa pod nazwą Tureckiej Republiki Cypru Północnego (tur. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* - *KKTC*) ze stolicą w Lefkoşa (północna część Nikozji). Jedynym państwem, które uznało niepodległość nowej jednostki była Turcja, nieprzerwanie i wszechstronnie wspierając rząd północncypryjski. W 1990 roku w odpowiedzi na złożenie przez

zakresie, jakie było udziałem głowy państwa, 30% stanowisk w parlamencie, rządzie, administracji i siłach bezpieczeństwa, a także 40% w armii – por. *Konstytucja Republiki Cypryjskiej*, tłum.: L. i P. Akritidis wstęp: P. Osiewicz, Warszawa 2013, s. 49 i nast.

²³ Operacja została przeprowadzona w dwóch etapach – pierwszy nastąpił pięć dni po zamachu stanu, następny blisko miesiąc później. Szerzej na temat okoliczności konfliktu oraz samej interwencji. Zob. m.in. P. Osiewicz, *Konflikt...*, op. cit., s. 70-121.

²⁴ Pozostawiono jedynie bazy w Inçirlik oraz Izmirze użytkowane przez NATO – P. Osiewicz, *Konflikt...*, op. cit., s.127.

Republikę Cypryjską wniosku o przyjęcie do EWG, zawarto unią celną między Turcją a Cyprzem Północnym. Kolejnym instytucjonalnym symbolem więzi między nimi stało się powołanie w 1997 roku Rady Współpracy²⁵. Istotnym elementem relacji między oboma podmiotami są kontakty gospodarcze. Niezależnie od dwustronnej wymiany handlowej, której znaczenie jest kluczowe dla TRCP, przez wiele lat Ankara w znacznej mierze współfinansowała budżet północncypryjski. Znaczenie Turcji dla KKTC byłoby jednak dalece niepełne bez uwzględnienia kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa kraju wojsk tureckich stacjonujących na terenach administrowanych przez Lefkoşę. Bliskość stosunków turecko-północncypryjskich zasługuje zresztą na dodatkowe podkreślenie, bowiem specyficzne więzi z państwem pobratymczym są cechą charakterystyczną państw samozwańczych.

Brak uznania ze strony innych państw nie oznacza jednak całkowitego fiaska starań wspieranej przez Ankarę północncypryjskiej dyplomacji. Trudno bowiem nie zauważyć, że w ciągu 30 lat istnienia TRCP stopniowo zwiększa się jej znaczenie na arenie międzynarodowej. Symbolicznym wyrazem tego było uznanie ze strony wchodzącej w skład Azerbejdżanu Nachiczewańskiej Republiki Autonomicznej²⁶ oraz innego państwa nieuznanego – Czeczenii. Za największy sukces trzeba jednak uznać przyznanie „państwu Tureckich Cypryjczyków”²⁷ statusu obserwatora w Organizacji Konferencji Islamskiej (obecnie Organizacja Współpracy Islamskiej) – zrzeszającej ponad 50 krajów muzułmańskich. Wydarzeniem, które przyczyniło się do wzmocnienia pozycji Cypru Północnego stało się odrzucenie przez Republikę Cypru propozycji rozwiązania problemu cypryjskiego przedstawionej w 2004 roku przez Kofiego Annana²⁸. Plan Annana równolegle zyskał akceptację mieszkańców KKTC, wobec czego *de facto* na nich spało odium. Od października 2004 roku Tureccy Cypryjczycy zostali dopuszczeni do udziału udział w plebiscycie głosu w obradach plenarnych Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, nie jako reprezentanci Republiki Cypryjskiej lecz „społeczności Turków cypryjskich”²⁹. Mimo protestów Nikozji i Aten, miały

²⁵ P. Osiewicz, *Konflikt...*, op. cit., s. 157-163.

²⁶ Sam Azerbejdżan mimo wielu gestów (jedynym z nich było uruchomienie w 2005 r. pierwszego międzynarodowego połączenia lotniczego, które połączyło Lefkoşę i Baku – ze względu na protesty Cypru, negatywnie stanowisko UE oraz międzynarodowych władz lotnictwa cywilnego zostało ono po kilku kursach zawieszono), a nawet półoficjalnych kontaktów, nie zadeklarował uznania TRCP, co czego z pewnością przyczyniła się obawa przed podobnym krokiem Cypru i Grecji w stosunku do Górskiego Karabachu. Na temat kontaktów z Azerbejdżanem zob. m.in. P. Osiewicz, *Pokojowa regulacja kwestii cypryjskiej. Aspekty prawne i polityczne*, Toruń 2008, s. 360-361.

²⁷ Status obserwatora przy OKI Turcy Cypryjscy uzyskali już w 1979 roku. Do 2004 uczestniczyli jednak w pracach jako „tureccy muzułmanie z Cypru”, natomiast po szczycie w Stambule przyjęli obecnie miano – P. Osiewicz, *Konflikt...*, op. cit., s. 213 oraz http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=179&p_ref=60&lan=en, 20.06.2014.

²⁸ Tzw. plan Annana przewidywał powstanie Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej złożonej z dwóch podmiotów (greckiego i tureckiego) o ustroju politycznym wzorowanym na Szwajcarii, przy czym nowy podmiot nie byłby następcą prawnym dotychczasowej Republiki Cypryjskiej. Co istotne, ZRC miała być obszarem zdemilitaryzowanym, a jedynymi siłami wojskowymi byłyby stopniowo redukowane kontyngenty wojsk Grecji i Turcji. Szerzej: P. Osiewicz, *Pokojowa regulacja...*, op. cit., s. 311 i nast.

²⁹ Tamże, s. 337.

miejsce również półoficjalne kontakty między reprezentantami KKTC a wysokiej rangi przedstawicielami USA, Wielkiej Brytanii czy UE z prawem zabierania³⁰.

Analizując sytuację Cypru Północnego warto zwrócić uwagę na analogie z kazusem Górskiego Karabachu. W obu przypadkach separatystyczna mniejszość uzyskała poparcie ze strony państwa pobratymczego zamieszkiwanego przez rodaków (odpowiednio Turcji i Armenii). Ta więź etniczna odróżnia oba organizmy geopolityczne od innych państw nieuznanych. Co ciekawe w obydwu przypadkach separatystyczna mniejszość miała charakter alochtoniczny, a jej napływ następował po podboju spornych terenów³¹. Różni to obie jednostki zarówno od Abchazji i Osetii Płd. (Abchazowie i Osetyjczycy są społecznościami autochtonicznymi), jak i od Naddniestrza (napływ ludności słowiańskiej nastąpił dopiero w czasach ZSRS i wynikał z procesu industrializacji³²).

Turecka Republika Cypru Północnego zajmuje ponad 36% powierzchni wyspy i jest zamieszkała przez ponad 286 tys. mieszkańców. Jakkolwiek populacja Republiki Cypryjskiej jest trzykrotnie większa, warto zauważyć zmniejszenie się dysproporcji między Grekami a Turkami (w 1974 r. ludność grecka miała ponad czterokrotną przewagę liczebną). Jest to skutek tureckiej interwencji, która stworzyła korzystne warunki do napływu migrantów z Anatolii. Bezpośrednio po podziale wyspy doszło również do masowych przesiedleń Greków i Turków na tereny kontrolowane przez rodaków, co doprowadziło do likwidacji obszarów heterogenicznych pod względem etnicznym³³. Wg danych z 2011 roku obywatelstwo TRCP posiadało ponad 190 tys. mieszkańców kraju (2/3 ogółu). Charakterystyczne dla państw samozwańczych przymusowe przemieszczenia ludności spowodowały ujednoczenie struktury narodowościowej kraju³⁴.

Dokonując analizy czynników wpływających na geopolitykę Cypru Północnego, warto zwrócić uwagę na dysproporcje między TRCP a Republiką Cypryjską. Mimo że terytorium KKTC zajmuje ponad 1/3 powierzchni całej wyspy, a jej ludność 1/4 stanowi całą populację PKB. Odpowiada niewiele ponad 1/8 wartości dóbr i usług

³⁰ M.in. w 2005 roku wizytę na terenie TRCP złożył przewodniczący Parlamentu Europejskiego. W latach 2004-2005 szef rządu północncypryjskiego został przyjęty przez sekretarzy stanu USA oraz brytyjskiego ministra spraw zagranicznych – tamże, s. 365 i nast.

³¹ Jak wspomniano, ludność turecka na Cyprze pojawiła się w rezultacie osmańskiego podboju wyspy. Z kolei wzrost liczebności populacji Ormian w Karabachu rozpoczął się na początku XIX wieku po przejściu kontroli nad tymi ziemiami przez Rosję. Wspieranie osadnictwa ormiańskiego wynikało z braku zaufania władz carskich do lojalności większości muzułmańskiej zamieszkującej te tereny – szerzej zob. P. Adamczewski, *Górski Karabach w polityce niepodległego Azerbejdżanu*, Warszawa 2012, s. 52 i nast.

³² Szerzej na temat uwarunkowań konfliktu naddniestrzańskiego – Z. Cierpiński, *Przyczyny konfliktu w Naddniestrzu* [w:] P. Adamczewski (red.) *Konflikty na obszarze byłego ZSRR*, Poznań 2009, s. 137-155.

³³ Liczba przesiedleńców jest oceniana wg różnych źródeł na 200-230 tys. Greków i 40-50 tys. Turków, przy ogólnej liczbie mieszkańców Cypru ocenianej na 660 tys. osób – por. A. Adamczyk, *Cypr...*, op. cit., s. 279 oraz P. Osiewicz, *Pokojowa regulacja...*, op. cit., s. 133. Wg oficjalnych danych z 2011 r. na terenie TRCP zamieszkuje ponad 28 tys. osób urodzonych w południowej części wyspy oraz blisko 105 tys. urodzonych w Turcji – *KKTC nüfus sayımı 2011*, www.devplan.org/Frame-tr.html, 29.06.2014.

³⁴ Ok. W czasie którym jedynie 5% posiada obywatelstwo inne niż TRCP lub Turcji *KKTC nüfus sayımı 2011*, www.devplan.org/Frame-tr.html, 29.06.2014.

wytworzonych na całej wyspie, w konsekwencji czego o połowę niższa na północy jest również wartość PKB *per capita*³⁵.

Tab. 1. Cypr Płn. na tle Republiki Cypryjskiej – podstawowe parametry

	<i>Jednostka miary</i>	Cypr Płn.	Republika Cypru	Udział Cypru Płn. w wartości parametru dla całej wyspy
Powierzchnia	<i>km²</i>	3 355	5 896	36%
Ludność	<i>tys. osób</i>	286	862	25%
PKB (ceny bieżące)	<i>mln USD</i>	3 727	25 017	13%
PKB <i>per capita</i> (ceny bieżące)	<i>tys. USD</i>	14,6	29,0	-
Wartość eksportu	<i>mln USD</i>	96	2 602	4%
Wartość importu	<i>mln USD</i>	1 604	6 755	19%

Oprac. własne na podstawie danych CIA Factbook, MFW oraz *KKTC Devlet Planlama Örgütü* (dane dotyczące ludności, PKB i wartości handlu zagranicznego dotyczą roku 2011).

Struktura PKB Cypru Północnego nie odbiega w sposób istotny od południowego sąsiada czy państw rozwiniętych, choć zwraca uwagę nieco wyższy (prawie 6%) udział rolnictwa, przy wyraźnej dominacji (niemal 79%) sektora usług³⁶. Poważnym obciążeniem dla gospodarki jest wysoki udział administracji publicznej (prawie 17% zatrudnionych) w strukturze zatrudnienia.

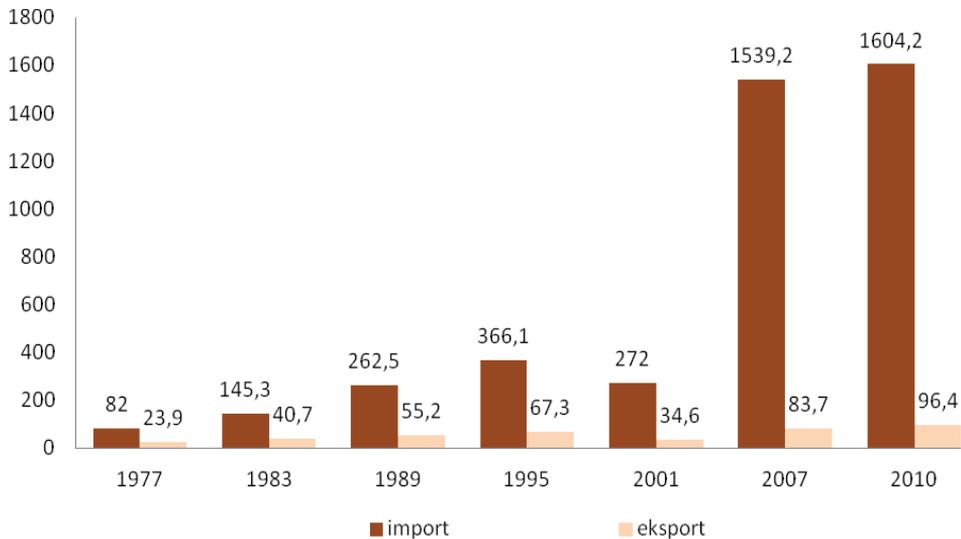
Brak międzynarodowego uznania jest poważną przeszkodą w wymianie handlowej z zagranicą. Dotyczy to zwłaszcza eksportu, który napotyka na szereg barier proceduralnych, czego przykładem są obostrzenia w przywozie na obszar UE

³⁵ Warto zauważyć, że w momencie secesji bardziej rozwinięta była północna część wyspy, na której koncentrowało się 60% przemysłu, 60% kopalń, 65% gruntów ornych oraz 80% plantacji cytrusów i tytoniu. - A. Adamczyk, *Cypr...*, s. 281.

³⁶ W porównaniu z początkiem lat 80-tych udział rolnictwa zmniejszył się trzykrotnie, natomiast udział sektora przemysłu pozostaje na zbliżonym poziomie – www.devplan.org/Frame-tr.html, 29.06.2014.

towarów północnocypryjskich³⁷. Nie dziwi zatem skromna wartość oficjalnie rejestrowanych obrotów handlowych z zagranicą (zwłaszcza wywozu, którego roczna wartość nie przekracza 100 mln USD).

Ryc. 3. Wartość wymiany handlowej TRCP z zagranicą w latach 1977-2010 (w mln USD)

Oprac. własne na podstawie danych *KKTC Devlet Planlama Örgütü*.

Inną cechą północnocypryjskiego handlu zagranicznego jest – charakterystyczne dla państw samozwańczych – silne uzależnienie od jednego partnera. Rolę tę odgrywa Turcja, z której pochodzi ok. 70% importu TRCP i która jest odbiorcą niemal połowy eksportu quasi-państwa. Stosunkowo ważnym odbiorcą towarów i usług północnocypryjskich (prawie 1/3 eksportu) są kraje Bliskiego Wschodu³⁸.

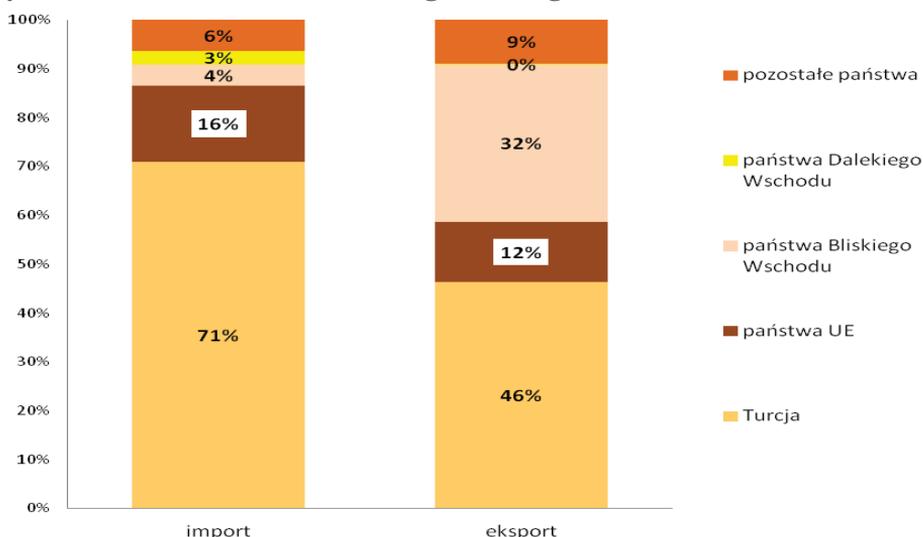
Obok wymiany z zagranicą czynnikiem wzmacniającym uzależnienie TRCP od Ankarę są środki uzyskiwane z Turcji m.in. pozwalające pokryć deficyt budżetowy. Wartość pożyczek zaciągniętych w Turcji przez budżet Cypru Północnego w 2010 r. sięgała 364 mln USD³⁹.

³⁷ Szerzej zob. J. Wódka, *Turecka Republika Cypru Północnego – quasi państwo na styku trzech kontynentów* [w:] R. Żelichowski (red.), *Małe państwa Europy Zachodniej i terytoria o statusie specjalnym*, Warszawa 2008, s. 103.

³⁸ Aż do połowy pierwszego dziesięciolecia XXI wieku jednym z kluczowych partnerów handlowych TRCP (zarówno po stronie importu, jak i eksportu) była Wielka Brytania. Do połowy lat 90-tych ubiegłego stulecia była ona większym odbiorcą wyrobów północnocypryjskich niż Turcja – www.devplan.org/Frame-tr.html, 29.06.2014.

³⁹ Obliczenia własne na podstawie danych www.devplan.org/Frame-tr.html, 29.06.2014.

Ryc. 4. Główne kierunki handlu zagranicznego TRCP

Oprac. własne na podstawie danych *KKTC Devlet Planlama Örgütü* za rok 2010.

Obok stosunków z zagranicą i gospodarki obszarem, w którym znaczenie Turcji jako patrona TRCP jest szczególnie widoczne jest bezpieczeństwo zewnętrzne. Pamiętać należy, że państwo cypryjskich Turków już możliwość swojego powstania zawdzięcza operacji wojsk tureckich, które do tej pory stacjonują na terytorium kraju stanowiąc gwarancję jego bezpieczeństwa. Niezależnie od tego Turecka Republika Cypru Północnego dysponuje własnymi siłami zbrojnymi funkcjonującymi pod nazwą Sił Bezpieczeństwa (*Güvenlik Kuvvetleri*). Liczą one ok. 5 tys. żołnierzy, dysponując zarazem rezerwami szacowanymi na 26 tys. osób. Wydatki na obronę w 2010 r. przekraczały 108 mln USD, czyli 6% budżetu. Przebywający na terytorium KKTC kontyngent armii tureckiej jest utrzymywany na poziomie ok. 36 tys. żołnierzy, przy czym liczba ta w 2013 roku miała wzrosnąć do 43 tys. ludzi⁴⁰.

Podsumowanie

Niezależnie od sposobu definiowania quasi-państwa, nie budzi większych wątpliwości, iż Cypr Północny należy do tej kategorii jednostek. Posiada terytorium, nad którym sprawuje efektywną kontrolę, ludność oraz funkcjonujące struktury władzy, ciesząc się zarazem tylko jednostkowym uznaniem międzynarodowym. Warto zwrócić uwagę na stosunkowo długi okres istnienia

⁴⁰ Dane wg raportu opracowanego przez Cyprus Centre for Strategic Studies (inne źródła oceniały liczebność tureckiego kontyngentu na 30-40 tys. żołnierzy). Gwardia Narodowa Republiki Cypryjskiej dysponuje 12 tys. żołnierzy w służbie czynnej oraz rezerwami liczącymi 50 tys. Wspiera ją 950-osobowy kontyngent grecki. Oprócz znacznej przewagi liczebnej, Turcy dominują pod względem wyposażenia w ciężki sprzęt, dysponując blisko 350 czołgami i 670 transporterami opancerzonymi, podczas gdy oddziały cypryjskie i greckie mają łącznie ok. 220 czołgów i 400 transporterów – <http://www.defencegreece.com/index.php/2011/07/there-are-weaknesses-in-the-cypriot-defense/> oraz <http://cyprus-mail.com/2013/07/03/turkish-troop-numbers-upped-in-north>, 29.06.2014.

TRCP, który pozwala sformułować wniosek o stabilnym istnieniu tej jednostki geopolitycznej.

Podobne jak w innych państwach samozwańczych były również okoliczności skutkujące powstaniem analizowanego podmiotu. Kluczową rolę odgrywał konflikt wewnętrzny w państwie macierzystym między grupą dominującą a mniejszościową połączony ze słabością tegoż państwa (Republiki Cypru). Co prawda sam sposób powstania Cypru Północnego nie w pełni odpowiada modelowi – w tym przypadku mówić należy bowiem nie tyle o secesji, ile raczej o zewnętrznej interwencji zbrojnej – niemniej jednak stanowiła ona odpowiedź na rzeczywiste obawy i aspiracje Tureckich Cypryjczyków. Trudno mieć również wątpliwości co do faktycznego poparcia ludności zamieszkującej północną część wyspy dla strategii władz, chociaż bezsprzecznie wpływ na jego skalę miał wymuszony exodus Greków z terenu, na którym powstała nowa jednostka, a także napływ Turków z Anatolii⁴¹.

Za wręcz klasyczny przykład cechy państwa de facto uznać można szczególne stosunki łączące Cypr Północny z Turcją. Dotyczą one praktycznie wszystkich wymiarów funkcjonowania jednostki poczynając od strony politycznej (np. wsparcie na arenie międzynarodowej) i ekonomicznej (np. dominacja Turcji jako partnera handlowego, czy też dotowanie budżetu KKTC), poprzez społeczną i kulturową, kończąc na militarnej (stała obecność wojsk tureckich na terytorium TRCP jako gwarancja jej bezpieczeństwa) i demograficznej (znaczny napływ anatolijskich osadników). Brak uznania międzynarodowego rodzi negatywne konsekwencje dla stabilności politycznej i ekonomicznej, jak również poczucia bezpieczeństwa quasi-państwa. Zwrócić należy bowiem uwagę, że są one w znacznej mierze pozbawione ochrony na gruncie prawa międzynarodowego, a ponadto są narażone na sankcje ze strony innych uczestników stosunków międzynarodowych i mogą tylko w ograniczonym stopniu czerpać korzyści z międzynarodowej wymiany handlowej⁴². Nie może zatem dziwić skłonność do poszukiwania „patrona”, który zapewni im swego rodzaju opiekę. W przypadku Cypru Północnego rolę taką niewątpliwie odgrywa tożsama kulturowo, etnicznie i religijnie Turcja⁴³.

Oczywiście bliskość ta i dążenie do ochrony tureckiej mniejszości przed dyskryminacją nie są jedynymi przyczynami tureckiego poparcia. Podkreślić należy, że Cypr pełni bardzo istotną rolę z punktu widzenia tureckiej geopolityki. W przeszłości (a w pewnej mierze i obecnie dzięki dwóm bazom wojskowym na Cyprze) Wielkiej Brytanii panowanie na wyspie umożliwiało nadzorowanie szlaków morskich prowadzących z Azji przez Kanał Sueski do Europy, jak również

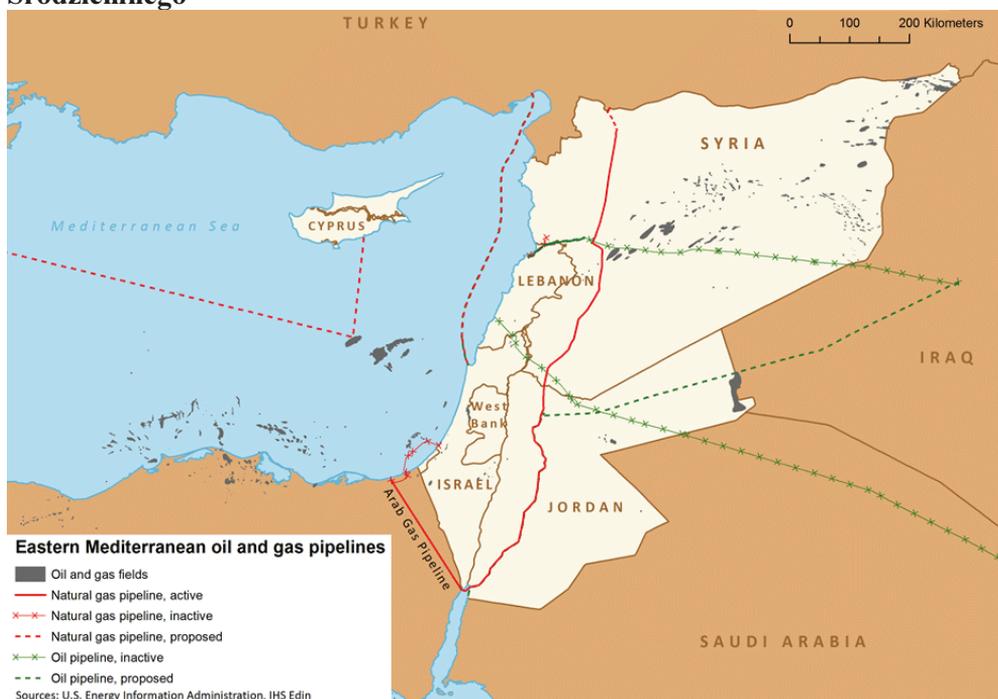
⁴¹ Przykładem poparcia mogą być wyniki referendum w 1985 roku, w którym za przyjęciem konstytucji TRCP opowiedziało się ponad 70% głosujących przy frekwencji przekraczającej 78% – P. Osiewicz, *Pokojowa regulacja...*, op. cit., s. 152. W większości wyborów frekwencja przekraczała 80% - por. <http://ysk.mahkemeler.net/cms.aspx>, 29.06.2014.

⁴² M. Kosienkowski, *Quasi-państwo...*, op. cit., s. 159-160.

⁴³ Podobna sytuacja dotyczy Republiki Górskiego Karabachu i Armenii, aczkolwiek potencjał Armenii jest nieporównywalnie mniejszy niż Turcji. W przypadku Abchazji, Osetii Płd. oraz Naddniestrza rolę patrona sprawuje państwo luźno bądź wcale powiązane kulturowo, etnicznie lub religijnie. Głównym czynnikiem skłaniającym do podjęcia się roli patrona są interesy polityczne.

umożliwiało szybką reakcję w razie zagrożenia interesów Korony na Bliskim Wschodzie. Z kolei dla Ankary zachowanie przynajmniej częściowej kontroli nad Cyprzem ma fundamentalne znaczenie wobec dalekich od ideału stosunków z Atenami czy zainteresowania Rosji umacnianiem swoich wpływów na tym obszarze. Utrata (choćby częściowej) kontroli na wyspą z uwagi na położenie w bezpośredniej bliskości tureckich wybrzeży i możliwość wykorzystania portów i lotnisk na Cyprze zagrażałaby bezpieczeństwu Turcji, a także znacznie ograniczała swobodę operowania tureckiej marynarki wojennej.

Ryc. 5. Odkryte złoża węglowodorów we wschodniej części Morza Śródziemnego

Źródło: http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Eastern_Mediterranean/eastern-mediterranean.pdf, 30.06.2014.

W ostatnich latach dodatkowym czynnikiem podnoszącym strategiczne znaczenie Cypru stało się odkrycie we wschodniej części Morza Śródziemnego znaczących złóż gazu ziemnego. Zasoby pola Aphrodite położone 180 km na południe od wyspy i zlokalizowane w cypryjskiej strefie ekonomicznej są szacowane na 84-254 mld m³, a początek wydobycia jest planowany na rok 2017⁴⁴. Równocześnie władze północncypryjskie przyznały prawa do poszukiwania surowca w strefie uznawanej przez nie za własną tureckiej firmie TPAO. Zarówno one, jak i Ankara nie uznają przy tym porozumień zawartych przez Republikę

⁴⁴ H. Darbouche, L. El-Katiri, B. Fattouh, *East Mediterranean Gas: what kind of a game-changer?*, Oxford 2012, s. 4-5.

Cypryjską z Libanem i Izraelem dotyczących wyznaczenia granic wyłącznych stref ekonomicznych.

Niezależnie od dotychczasowego konfliktu o podłożu etnicznym i geopolitycznym między Cypryjskimi Grekami a Turkami⁴⁵, kontrola nad zasobami węglowodorów i podział zysków z ich eksploatacji stanowiąc będą zapewne dodatkowy czynnik sporu. Nowym uczestnikiem geopolitycznej rozgrywki między tymi graczami może stać się Izrael kontrolujący znaczną część złóż gazu we wschodniej części Morza Śródziemnego, a zarazem kraj którego stosunki z Ankarą pozostają dalekie od idealnych⁴⁶.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania zwarte

1. Adamczewski P., *Górski Karabach w polityce niepodległego Azerbejdżanu*, Warszawa 2012.
2. Adamczyk A., *Cypr. Dzieje polityczne*, Warszawa 2002.
3. Cierpiński Z., *Przyczyny konfliktu w Naddniestrzu* [w:] P. Adamczewski (red.) *Konflikty na obszarze byłego ZSRR*, Poznań 2009.
4. Darbouche H., El-Katiri L., Fattouh B., *East Mediterranean Gas: what kind of a game-changer?*, Oxford 2012.
5. *Konstytucja Republiki Cypryjskiej*, tłum. L. i P. Akritidis wstęp: P. Osiewicz, Warszawa 2013.
6. Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007.
7. Osiewicz P., *Konflikt cypryjski*, Warszawa 2013.
8. Osiewicz P., *Pokojowa regulacja kwestii cypryjskiej. Aspekty prawne i polityczne*, Toruń 2008.
9. *Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region*, August 15, 2013.
10. Sobczyński M., *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń 2006.
11. Wódka J., *Turecka Republika Cypru Północnego – quasi państwo na styku trzech kontynentów* [w:] R. Żelichowski (red.), *Małe państwa Europy Zachodniej i terytoria o statusie specjalnym*, Warszawa 2008.

Artykuły w czasopismach naukowych

1. Essen J. van, *De Facto Regimes in International Law*, „Merkourios - International and European Security Law”, Volume 28/Issue 74, 2012.
2. Kosienkowski M., *Quasi-państwo w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki międzynarodowe - International Relations”, nr 3-4 (t. 38), 2008.

⁴⁵ Podsumowanie status quo zawiera marcowy raport International Crisis Group: *Divided Cyprus: Coming to Terms on an Imperfect Reality*, Europe Report N°229, 14 March 2014.

⁴⁶ Zob. np. <http://www.danielpipes.org/10222/cyprus-on-the-world-stage>, 30.06.2014.

3. Kosienkowski M., *Pojęcie i determinanty stabilności quasi-państwa*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, rok 6(2008).
4. Mazur-Cieślak E., *Casus Tajwanu jako inspiracja metodyczna dla rozwiązania niektórych konfliktów narodowościowych na terytorium byłego ZSRR*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 25, 2013.

Strony www

1. witryna CIA Factbook - www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/
2. International Crisis Group - www.crisisgroup.org
3. <http://cyprus-mail.com/2013/07/03/turkish-troop-numbers-upped-in-north>
4. <http://www.daftlogic.com/projects-google-maps-distance-calculator.htm>
5. <http://www.danielpipes.org/>
6. www.defencegreece.com/index.php/2011/07/there-are-weaknesses-in-the-cypriot-defense/
7. witryna Państwowej Organizacji Planowania TRCP - www.devplan.org
8. witryna U.S. Energy Information Administration <http://www.eia.gov/>
9. witryna Międzynarodowego Funduszu Walutowego <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/01/weodata/index.aspx>
10. <https://maps.google.com>
11. strona Organizacji Współpracy Islamskiej <http://www.oic-oci.org/>
12. witryna Oxford Institute for Energy Studies - <http://www.oxfordenergy.org/>
13. <http://www.turkiye-rehberi.net/>
14. witryna Wyższej Komisji Wyborczej TRCP <http://ysk.mahkemeler.net/cms.aspx>

SUMMARY

Geopolitical Conditions of States with Limited Recognition – Casus of the Turkish Republic of Northern Cyprus

The article is an analysis of geopolitical units of a specific type, as they are called unacknowledged state (also called quasi-states). The analysis was carried out on the basis of a casus Northern Cyprus - territory, which in practice operates continuously for over 30 years. Author evaluated the potential of demographic, economic and military units, confronting him at the same time the potential of the home country, ie. Republic of Cyprus. Particular attention was also devoted to quasi-state relations with Turkey plays the role of a kind of protector.

Keywords: de jure sovereign state, geopolitics, Turkish Republic of Northern Cyprus, North Cyprus.

